

UDK 202/904

ISSN 0350-1639

***MACEDONIAE
ACTA
ARCHAEOLOGICA***

Број 21

2008-2010

МАКЕДОНСКО АРХЕОЛОШКО НАУЧНО ДРУШТВО

MACEDONIAE ACTA ARCHAEOLOGICA

Maced. acta archaeol. Број 21 Страни 1-538 Скопје 2019

МАКЕДОНСКО АРХЕОЛОШКО НАУЧНО ДРУШТВО

Издавачки совет:

Елица Манева - претседател
Гоце Наумов, Ленче Јованова, Ване П. Секулов
Христијан Талевски, Орданче Петров, Кирил Денковски,
Ана Јордановска

Главен уредник:

Александра Папазовска

Редакција:

Елица Манева, Драги Митревски,
Ленче Јованова, Силвана Блажевска, Славица Бабамова

Технички уредник:

Орданче Петров

Лектура:

Александар Јорданоски

Превод на англиски јазик:

Гоце Павловски

Компјутерска подготовка:

Орданче Петров

Тираж: 300 примероци

Печати: ДатаПонс-Скопје

Адреса на редакцијата на списанието: Македонско археолошко научно друштво,
Ќурчиска бб. 1000 Скопје, Република Северна Македонија

Списанието се печати со средства од Министерството за култура
на Република Северна Македонија

UDK 202/904

ISSN 0350-1639

***MACEDONIAE
ACTA
ARCHAEOLOGICA***

Број 21

2008-2010

MACEDONIAN ARCHAEOLOGICAL SCIENTIFIC ASSOCIATION

MACEDONIAE ACTA ARCHAEOLOGICA

Maced. acta archaeol. No. 21 Pages 1-538 Skopje 2019

MACEDONIAN ARCHAEOLOGICAL SCIENTIFIC ASSOCIATION

Publishing Board:

Elica Maneva - president
Goce Naumov, Lenče Jovanova, Vane P. Sekulov
Hristijan Talevski, Ordanče Petrov, Kiril Denkovski,
Ana Jordanovska

Editor-in-Chief:

Aleksandra Papazovska

Editorial Board:

Elica Maneva, Dragi Mitrevski, Lenče Jovanova,
Silvana Blaževska, Slavica Babamova

Technical editor:

Ordanče Petrov

Proofread by:

Aleksandar Jordanoski

Translation into English:

Goce Pavlovski

Computer lay-out:

Ordanče Petrov

Printed in 300 copies

Printed by: DataPons-Skopje

The address of the Editorial Board of the Journal: Macedonian Archaeological Scientific Association,
Ćurĉiska, bb. 1000 Skopje, Republic of North Macedonia

The Journal is published with funds from the Ministry of Culture
of the Republic of North Macedonia

Во овој број на *Macedoniae acta archaeologica* се поместени научните резултати од археолошките истражувања во Република Македонија презентирани на XXI симпозиум на Македонското археолошко научно друштво, одржан во Струмица во 2010 година.

Од редакцијата

The issue of *Macedoniae acta archaeologica* includes scientific results from the archaeological investigations in the Republic of Macedonia that were presented at the XXI Meeting of the Macedonian Archaeological Scientific Association, held in Strumica in 2010.

Editorial Board

СОДРЖИНА - CONTENTS

<i>Љиљана Шаламанов-Коробар, Анализа на делканите камени артефакти од среднопалеолитските слоеви во пештерата Голема Пешт.....</i>	<i>11</i>
<i>Ljiljana Šalamanov-Korobar, Analysis of Chipped Stone Artifacts from Middle Paleolithic Lazars in the Cave Golema Pešt</i>	
<i>Гоце Наумов, Формирањето на првите неолитски заедници во Македонија.....</i>	<i>37</i>
<i>Goce Naumov, Establishment of the First Neolithic Communities in Macedonia</i>	
<i>Љубо Фиданоски, Археолошки истражувања на неолитската населба Церје - Говрлево во 2008 и 2009 година.....</i>	<i>55</i>
<i>Ljubo Fidanoski, Archaeological Investigations of the Neolithic Settlement Cerje - Govrlevo in 2008 and 2009</i>	
<i>Трајанка Јовчевска, Писта: повеќеслојна неолитска населба.....</i>	<i>71</i>
<i>Trajanka Jovčevska, Pista: Multilayered Neolithic Settlement</i>	
<i>Дејан Ѓорѓиевски, Мирослав Петковски, Градиште - с. Пелинце: преглед на резултатите од археолошките истражувања до 2009 година.....</i>	<i>87</i>
<i>Dejan Gjorgjievski, Miroslav Petkovski, Gradište - v. Pelince: Overview of the Results from the Archaeological Excavations Until 2009</i>	
<i>Илинка Атанасова, Култна пластика од локалитетот Свети Атанас кај село Спанчево, Кочанско.....</i>	<i>109</i>
<i>Ilinka Atanasova, Cult Figurines from the Site Sveti Atanas near the Village Spančevo, Kočani</i>	
<i>Александра Папазовска, Мали Дол - праисториска некропола кај селото Тремник, Неготино.....</i>	<i>121</i>
<i>Aleksandra Papazovska, Mali Dol - Prehistoric Necropolis near the Village Tremnik, Negotino</i>	
<i>Киро Ристов, Тумуларно погребување од рано железно време на некрополата Пржали - Варвара, Скопско</i>	<i>153</i>
<i>Kiro Ristov, Tumular Burial from the Early Iron Age at the Necropolis od Pržali - Varvara, Skopje Region</i>	
<i>Александар Миткоски, Душко Темелкоски, Локалитетот Ридот кај село Мажучиште..</i>	<i>173</i>
<i>Aleksandar Mitkoski, Duško Temelkoski, The Site Ridot near the Village Mažučište</i>	
<i>Александрос Р. А. Самалис, Остави на монети од Штип: Оставата од пред 1857 год. и оставата од пред 1912 год. (IGCH 355).....</i>	<i>199</i>
<i>Alexandros R. A. Tzamalīs, Coin Hoards from Štip : The Hoard Before 1857 and the Hoard from Before 1911 (IGCH 355)</i>	
<i>Марија Станковска-Самали, Символиката на пчелата претставена на златната маска од Требениште.....</i>	<i>221</i>
<i>Marija Stankovska-Tzamalīs, Symbolics of the Bea Depicted on the Gold Mask from Trebenište</i>	

<i>Никос Чаусидис, Негроидните митски ликови на археолошките наоди од Република Македонија: семиотика и аналогии од соседните региони.....</i>	<i>231</i>
<i>Nikos Čausidis, The Negroid Mythical Characters on the Archaeological Finds from the Republic of Macedonia : Semiotics and Analogies from the Neighboring Regions</i>	
<i>Бранислав Атанасоски, Локалитетот Градиште кај селото Дебреште во римскиот период</i>	<i>263</i>
<i>Branislav Atanasoski, The Site Gradište near the Village Debrešte in the Roman Period</i>	
<i>Ленче Јованова, Скупи - сектор југоисточен бедем, културна стратиграфија (2008-2010)</i>	<i>285</i>
<i>Lenče Jovanova, Scupi - Southeast Fortification Wall Sector, Stratigraphy (2008-2010)</i>	
<i>Марина Ончевска Тодоровска, Новиот голем термален објект во Скупи.....</i>	<i>323</i>
<i>Marina Ončevska Todorovska, The New Large Thermal Building at Scupi</i>	
<i>Игор Кузманоски, Римски домус од секторот југоисточен бедем во Скупи.....</i>	<i>345</i>
<i>Igor Kuzmanoski, Roman Domus in the Sector Southeast Defence Wall at Scupi</i>	
<i>Маја Басотова, Римска војничка диплома од Скупи.....</i>	<i>359</i>
<i>Maja Basotova, Roman Military Diploma from Scupi</i>	
<i>Ана Бошковска, Предмети од коска од Скупи - градска територија, истражувања 2008-2010 година.....</i>	<i>371</i>
<i>Ana Boškovska, Bone Objects from Scupi - City Territory, Excavations 2008-2010</i>	
<i>Гордана Јанева, Наоди од римски провинциски монети во Брегалничкиот регион.....</i>	<i>383</i>
<i>Gordana Janeva, Roman Provincial Coins from the Region of Bregalnica</i>	
<i>Илинка Атанасова, Трајче Нацев, Нови сознанија за стопанско-економскиот дел во Бургала.....</i>	<i>399</i>
<i>Ilinka Atanasova, Trajče Nacev, New Evidence About the Economic Part of Burgala</i>	
<i>Бранислав Ристески, Средновековни наоди од словенскиот културен круг во Република Македонија.....</i>	<i>415</i>
<i>Branislav Risteski, Medieval Finds from the Slavic Cultural Circle in the Republic of Macedonia</i>	
<i>Звонко Белдедовски, Митко Штерјов, Археолошки истражувања на средновековната тврдина Исар-Кале - Штип во 2009 година.....</i>	<i>427</i>
<i>Zvonko Beldedovski, Mitko Šterjov, Archaeological Investigations of the Medieval Fortress Isar-Kale - Štip in 2009</i>	
<i>Томислав Микулчиќ, Глазирана византиска керамика на Скопското Кале.....</i>	<i>443</i>
<i>Tomislav Mikulčić, Byzantine Glazed Pottery from Kale Skopje</i>	
<i>Елица Манева, Групен наод на луксузен накит: Скопско Кале, доцен XIV век.....</i>	<i>453</i>
<i>Elica Maneva, Luxurious 14th Century Jewellery from a Hoard Discovered at Skopsko Kale</i>	

<i>Драгица Живкова, Османлиски парични емисии од Скопската тврдина: истражувања 2007-2010 година.....</i>	<i>463</i>
<i>Dragica Živkova, Ottoman Coin Issues from the Skopje Fortres: Excavations 2007-2010</i>	
<i>Мимица Велова-Граорковска, Артифициелна деформација на неколку черепи од источната некропола Скупи.....</i>	<i>477</i>
<i>Mimica Velova-Graorkovska, Artificial Cranal Deformation in Few Examples of Skulls from Eastern Necropolis of Scupi</i>	
<i>Анета Фиданоска, Животински остатоци од неолитската населба Карталица, село Извор, Велешко.....</i>	<i>485</i>
<i>Aneta Fidanoska, Animal Remains from the Neolithic Settlement Kartalica, village Izvor, Veles Region</i>	
<i>Алексеј Стоев, Пенка Стоева, Астрономско толкување на азимути и ориентации на светилиштето Татиќев Камен - Кокино, општина Старо Нагоричане, Република Македонија.....</i>	<i>503</i>
<i>Aleksej Stoev, Penka Stoeva, Astronomical Interpretation of Azimuths and Orientations at the Sanctuary Taticjev Kamen</i>	
<i>Данче Голубовска, Предлог за стандардизација на форма на програмите за заштита на загрошено културно наследство.....</i>	<i>511</i>
<i>Danče Golubovska, Proposal for Standardized Form of the Programs for Protection of Threatened Cultural Heritage</i>	
<i>In Memoriam, Душанка Корачевиќ (1934-2011).....</i>	<i>517</i>
<i>In Memoriam, Кирил Трајковски Спасиков (1951-2012).....</i>	<i>521</i>
<i>In Memoriam, Владо Маленко (1938-2013).....</i>	<i>523</i>
<i>In Memoriam, Марија Василевска (1953-2013).....</i>	<i>525</i>
<i>In Memoriam, Драгиша Здравковски (1952-2015).....</i>	<i>527</i>
<i>In Memoriam, Радмила Пашиќ (1931-2015).....</i>	<i>529</i>
<i>In Memoriam, Живојин Винчиќ (1930-2017).....</i>	<i>531</i>
<i>In Memoriam, Ќиро Ангеловски (1947-2016).....</i>	<i>533</i>
<i>In Memoriam, Ѓорѓи Димовски - Гого (1980-2016).....</i>	<i>535</i>

ИЛИНКА АТАНАСОВА
НУ Археолошки музеј на Македонија - Скопје
ТРАЈЧЕ НАЦЕВ
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

НОВИ СОЗНАНИЈА ЗА СТОПАНСКО-ЕКОНОМСКИОТ ДЕЛ ВО БАРГАЛА

Градот Брагала располагаал со цела низа разновидни стопанско-производни објекти. Истражувањата во последните години го потврдуваат тоа.

Предмет на овој труд се најновите сознанија за стопанско-економскиот дел во рановизантискиот град Баргала, добиени како резултат на истражувањата реализирани во период од 2007 до 2011 год. во секторот Епископиум.¹

Локација и историја на истражувањата

Во источниот дел на Република Македонија, 17 km североисточно од Штип, во подножјето на планината Плачковица е убициран градот Баргала. Се наоѓа во атарот на селото Горен Козјак, на десниот брег од Козјачка Река, на местото наречено Кале.

Најстарите информации потекнуваат од И. Венедиков со објавувањето на откриениот натпис врз камен блок на просторот меѓу Карбинци и Козјак. Освен податоците за годината на обновувањето на градската порта во 371 год., натписот ја потврдува и административната припадност на градот Баргала во провинција Средоземна Дакија.² Подоцна Ст. Михајлов ја споменува и црквата Св. Ѓорѓи³, а Р. Грујиќ⁴ дава податоци за постоење археолошки остатоци на споменатиот простор од м.н. Кале.

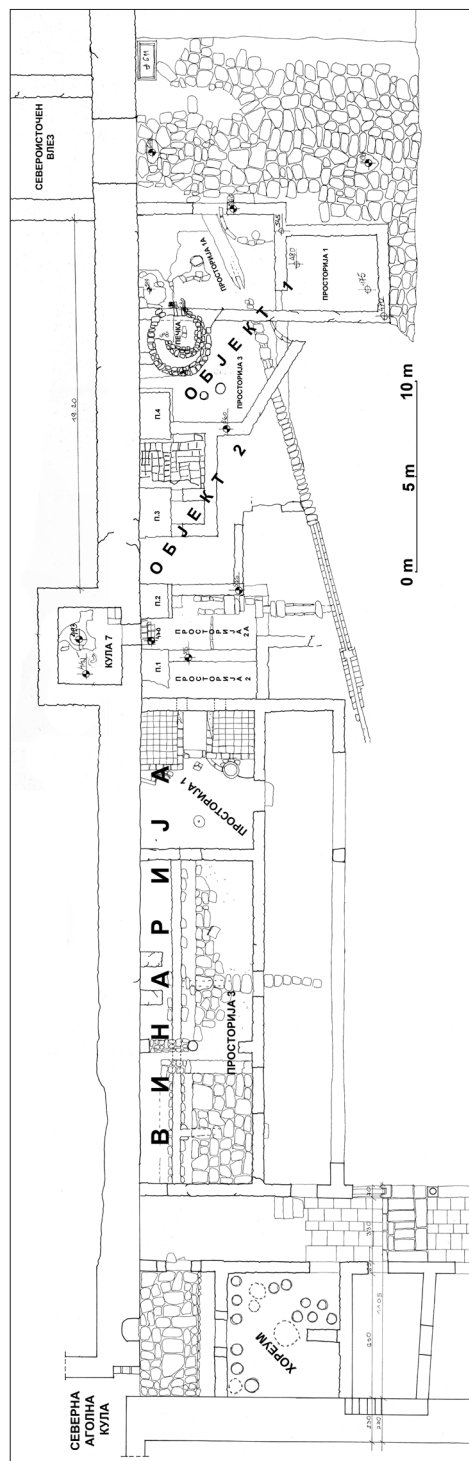
Најстарите историски извори за градот потекнуваат од 451 год., а се наоѓаат во актите од Црковниот собор во Халкедон, каде се споменува и името на епископот Дарданиј од

¹ Раководител на истражувањата беше д-р Трајче Нацев, а со истражувањата во сектор Епископиум во периодот 2009-2011 год. раководеше Илинка Атанасова од Музејот на Македонија - музејска збирка од Кочани. Целосната техничка документација е изработена од Љубица Кљонкова, архитект - виш конзерватор, а фотографиите се од Кире Спасов и Стефан Атанасов.

² Венедиков И., 1948, 86.

³ Михајлов С., 1949, 4-19.

⁴ Грујиќ Р., 1955, 212-215.



План 1.

Баргала.⁵ Во Хиерокловиот Синекдем од 527 год. Баргала е вброена како еден од градовите во Македонија Прва.⁶ Се споменува уште и во житието на петнаесетте тивериополски маченици од Теофилакт.⁷

Лоцирањето и убикацијата на овој доцноантички и ранохристијански епископски центар е направено од страна на Б. Алексова во 1967 год., кога се изведени и првите археолошки истражувања во секторот Епископиум, што го зафаќа северниот дел од утврдувањето. Од 1995 година археолошките истражувања се насочуваат кон дефинирање на фортификацијата,⁸ а од 2007 год. истражувањата се проширија и во централниот дел на градот, при што беше откриен уште еден објект со сакрални обележја - определен како Градска базилика.⁹

Обсидието на фортификацијата затвора трапезоидна форма со вкупна површина од 4,85 ха. Поставена е во правец северозапад-југоисток со улици со ортогонален систем.

Сектор Епископиум 2007-2011

Истражувачките активности во овој сектор беа сконцентрирани на простор во широчина од 15 m, од внатрешната страна на обсидието, покрај североисточниот одбранбен ѕид, и тоа од североисточниот влез во северен правец, кон аголната кула б. Прво е видно зајакнување на одбранбениот ѕид. На просторот од кулата 7, до североисточниот влез, досидани се 4 платформи во техника *opus incertum* од кршен и делкан камен врзуван со малтер, и прилепени од внатрешната страна. Тие се со приближно квадратна основа со различни димензии од 1,5 до 2,5 m, веројатно од тоа како дозволувал просторот (план 1). Во текот на истражувањата беа откриени неколку објекти прилепени директно на одбранбениот ѕид, користејќи го него притоа како четврта страна. Сите новооткриени објекти се со стопанско-економски карактеристики.

⁵ Папазоглу Ф., 1957, 82.

⁶ Папазоглу Ф., 1957, 246. Но според дел од поголемиот дел на научници веројатно се работи за грешка во преписот и би требало да стои Македонија Втора.

⁷ Алексова Б., 1967, 11.

⁸ Нацев Т., 2008.

⁹ Нацев Т., - Фрков Ј., 2009, 151-156.



Сл.1. Детал од улица со дел од водоводна инфраструктура.



Сл. 1а. Поила за вода.

Североисточниот влез, преку кој градот комуницирал со субурбиумот,¹⁰ е затворен во подоцнежната градежна фаза¹¹ со преграден ѕид во кој биле вградени сполии од постари градби, бази и основи, со зачуван врежан натпис врз една од нив.¹² Тој водел директно на улицата Виа Декумана, која во овој дел се шири во помал плоштад со широчина до 10 m, која засега е откриена во должина од 15 m.¹³ Поплочена е со големи неправилни камени плочи. Јужно од него, непосредно до самата порта, откриено е поило за вода за кое секундарно е употребен саркофаг од бел ситнозрнест мермер со богата и многу квалитетно изработена

¹⁰ Нацев Т., 2011, 275.

¹¹ Со голема веројатност можеме да претпоставиме дека тоа се случило истовремено со пренамената на североисточното станбено крило.

¹² Испшаниот текстот сè уште не е анализиран.

¹³ Таа е откриена со најновите истражувачки активности, иако со оглед на ортогоналниот систем и претходно откриената Виа Принципалис беше сосема очекувано.



Сл. 2. Печка, прва фаза на истражување.



Сл. 2а. Печка, прва фаза на истражување.

фигурална декорација (сл. 1, 1а). Фигуралната претстава е свртена кон одбранбениот ѕид.¹⁴ Југоисточно од поставениот саркофаг, врз камените плочи со кои е поплочена улицата, има уште едно поило од грубо обработен камен кое со многу голема веројатност може да се поврзе со објектите кои функционираше во постарата градежна фаза. И двете камени поила сосема се вклопуваат во градската инфраструктурна мрежа за доводно-одводниот систем.¹⁵

¹⁴ За негово поставување се дислоцирани камените плочи од улицата за да може да се вклопи и директно да се поврзе со веќе постоечката инфраструктурна мрежа на градот. Во овој степен на истраженост немаме да кажеме од каде е донесен овде.

¹⁵ Нацев Т., 2011, 273-282.

Објект 1 (Работилница за метал?)

Северно од влезот е објектот 1 кој го сочинуваат три засебни простории кои се поврзани меѓусебно. Во централниот дел, по целата должина на објектот 1, постои заеднички сид кој ги поврзува сите три простории. Во средишниот дел на објектот, работно дефиниран како *Работилница за метал*,¹⁶ во просторијата 3, која е со неправилна површина, откриена е печка со кружна основа (план 1, објект 1).

Просторија 3 се издвојува на северната страна од печката. Комуницира со влез на јужната страна кон Епископската базилика. Во источниот агол на просторијата е откриена голема печка со кружна форма со дијаметар од 4 m. Печката е на растојание од 0,30 m од бедемот, стабилизирана е со два потпорни зида градени од камен со жолта запечена глина, со дебелина од 0,50 m. Потпорните сидови се прилепени на бедемот под агол од 90°, а растојанието меѓу нив изнесува 1,70 m (сл. 2, 2a).

Прицврстена е на заедничкиот сид меѓу просторија 3 и просторија 1a, со подсидување од керамички тули и запечена земја, изведено со лепезесто проширување од печката кон сидот, поплочено со камени плочи. На овој простор е евидентирано интензивно присуство на траги од горење, пепел и зголемена концентрација од метална згура. Сидовите на печката се зачувани во височина од 0,90 m. Градени се од фрагментирани тегули, употребени секундарно, наредени една врз друга, со што формираат сид со широчина од 0,50 m, стеснувајќи се калотесто кон врвот. Темелната основа на страничните сидови од печката се градени во комбинација од речен камен и тула. Подната партија е квалитетно фундирана во неколку различни нивоа: најпрво има субструкција од појадар камен, а врз него е нанесен дебел слој од глинеста земја - црвеница,¹⁷ потоа следува еден порамнувачки, растресит ненабиен слој од кршени тегули и тули, врз кој е нанесен слој од жолта компактна земја, а во најгорниот слој се наредени подни керамички тули кои беа откриени пробиени. Нивното присуство е констатирано само по рабовите на печката (сл. 3, 3a). Во северниот дел на печката е констатирано уште едно полукружно стеснување, сидано во истата техника, со што се формира празен простор, испуст во кој е откриена зголемена концентрација згура, пепел и траги од горење кој наликува на оцак.

Во истата просторија, западно од печката, откриени се два амбалажни сада со зачувани траги од жито во едниот од нив.

Печката е поврзана со просторијата 1a преку отвор фланкиран со два поголеми камења кои се со висина од 0,60 m и благо закосени кон врвот, а широчината на отворот изнесува 0,50 m. Десно од отворот се откриени работна платформа и подсидана јама со пепел. Работната платформа е поставена врз субструкција од жолта компактна земја и од двете страни подсидана со речен камен спојуван со кал, а работната површина ѝ е обложена со камени плочи од црвен песочник, карактеристични за поплочување на објектите во доцноантичкиот период по течението на реката Брегалница.¹⁸ Нивното присуство овде веројатно е со секундарна употреба, донесени од Епископската базилика (сл. 4). На просторот пред работната површина се откриени поголем број фрагменти од садови со погруба фактура и поголеми димензии.

Откриената јама е во северниот агол на просторијата 1a, меѓу работната платформа и сидот од бедемот, убаво подсидана со камен со приближно кружна форма со пречник од 0,90 m, која паралелно со бедемот продолжува со подсидување во вид на канал. Просторот

¹⁶ Поради зголемената концентрација на метална згура, откриена во непосредното опкружување во текот на истражувањата.

¹⁷ Конески К., 1999; која има карактеристика на голема еластичност.

¹⁸ Согледување на еден од авторите на текстов; во тек на истражувањата вршени на објекти по течението на реката Брегалница.



Сл. 3. Внатрешен изглед на печка.



Сл. 3а. Печка, изглед внатре, детаљ.

се отвори до длабочина од 0,60 m во однос на просторијата која целата беше исполнета со пепел (сл. 4а).

Во текот на истражувањето на целата површина беа видливи траги од горење и пепел, зголемена концентрација од фрагментирана градежна и амбалажна керамика, со најголема концентрација на просторот пред печката. Откривани се и повеќе камени сплии од постари објекти и фрагментирани парапетни плочи. Од оваа просторија се комуницирало со просторијата 1 преку влез со едно скалило со широчина на отворот од 0,90 m. Нејзината намена веројатно била за складирање поради поголемиот број откриени фрагментирани питоси. Од просторијата 1а директно се комуницирало и со Виа Декумана преку влез со димензии од 1,80 m. Целиот објект е поврзан со квалитетно изработена водоводна и канализациска мрежа. Низ него поминува еден од основните доводни канали со ориентација исток-запад,¹⁹ како и делови од инсталацијата на неколку поединечни кракови изведени со керамички тубуси поврзани со хидростатен малтер.

Не успеавме да откриеме поблиски споредбени примери за овој објект, освен една печка која наликува барем во изгледот и формата на основата од градиштето во Таор, каде што авторот, според придружниот движен наод, ја дефинира како печка за печење леб и ја сместува во раниот среден век.²⁰ И покрај тоа, сепак сметаме дека печката во Баргала има поблиски аналогии со новооткриениот објект откриен во Созопол, Бугарија, со најновите археолошки истражувања кои се спроведени, а кој од страна на тамошните археолози работно е дефиниран како *Комплекс печки за обработка на метал*, во кој се откриени 5 печки со приближно исти димензии и изглед како печката во Баргала.²¹

При расчистувањето на горните слоеви во текот на истражувањата на целиот простор беа видливи траги од горење, што нè упатува на помисла дека е можно објектот да бил насилно разурнат, односно да настрадал во пожар.

Објект 2

Во продолжение во северниот правец откриен е објектот 2, кој е прилепен директно на одбранбениот ѕид. Тој простор засега е делумно истражен, но сепак постојат показатели според кои влезната партија би требало да се побара во југозападниот дел. Објектот е составен од неколку засебни простории поврзани меѓу себе (план 1, објект 2). На челниот

¹⁹ Нацев Т., 2011, 275.

²⁰ Ристов К., 2006, 220-221, сл. 6.

²¹ Материјалот сè уште не е публикуван, за информацијата и дозволата да ја искористиме му благодариме на колегата Веско Хаџи Ангелов од Историскиот музеј во Самоков.



Сл. 4. Работна платформа пред печка.



Сл. 4а. Печка со отпадна јама.

надворешен ѕид, премачкан со малтер, видливи се декорации изведени во свеж малтер со мотиви на риба.²² Со оглед на основниот ѕидарски слог, тој најверојатно ѝ припаѓа на постарата градежна фаза. Сидан е од камен со квалитетен малтер како врзивно средство, а врз него е видлива подоцнежна интервенција во делот на влезната партија (сл. 5), како и надсидување во различен ѕидарски слог во техника на сувосид. Влезот со широчина од 1 m преку кој се влегувало во просторија поплочена со неправилни камени плочи дополнително е засидан. Од неа се влегува во простор со димензии од 1,70 x 1,20 m, кој се поврзува со соседната просторија со димензии 3 x 3,4 m, сместен меѓу двете изѕидани камени платформи за зацврстување на одбранбениот ѕид П3 и П4. Подното ниво на последната спомената просторија е поплочено со керамички подни тули со нееднаква димензија, секундарно употребени, со исклучок на еден мал дел во продолжение на П3 кој не е поплочен

²² Димитрова Е., 1995, 49-66. Во случајов се работи за делови од постарата градежна фаза, па голема е веројатноста овие претстави да се поврзани со епископскиот карактер на базиликата, па оттаму и да имаат одредена евхаристична заднина.



Сл. 5. Објект 2 преградена влез-на партија и надсидување во втора фаза.



Сл. 5а. Објект 2, детаљ.

(сл. 5а). Намената на овој објект со правилна форма со димензии од 7,5 x 5 m е сè уште недефинирана.

Работилница за стакло

Во продолжение на обидието е работилницата за производство на стакло. Зафаќа правилна површина со димензии од 12,6 x 6,3 m во која се издвојуваат неколку засебни простории (сл. 6). Внатрешната димензија што ја затвораат ѕидовите на кулата 7 каде што е сместена печката изнесува 3,90 x 3,20 m. Печката е сместена во источниот агол на кулата 7 (сл. 6а). Нејзините димензии во темелната основа зафаќаат поширок простор, а кон врвот се стеснуваат. Од две страни е зацврстена со два камени зида во кој се употребени и камени сполии од постари градби, едно мено и еден фрагмент од декоративна пластика со флорални орнаменти. Пред кулата во правец со влезната партија се преостанатите две камени платформи за зајакнување на обидието П1 и П2. Во западниот агол од објектот има правоаголна просторија со подно ниво и ѕидови премачкани со хидростатен малтер, без



Сл. 6. Деталј од работилница за стакло.



Сл. 6а. Печка за стакло

простор за комуникација, веројатно во функција на када, користена во процесот на изработката на стаклените предмети. Откриените елементи во текот на истражувањето укажуваат дека објектот бил опожарен, или намерно разурнат. Во јужниот агол на просторијата 2а видлив е приклучок во централниот градски одводен систем (план 1).

Винарија²³

Винаријата е сместена во објект чија првобитна намена била репрезентативна, дефинирана во досегашната литература како североисточно станбено крило²⁴ од три меѓусебно поврзани простории. Неговата комуникација со останатиот дел се извршувала низ неколку

²³ Нацев Т., 2012, (во печат).

²⁴ Нацев Т., 2008, 87-89, пл. 7, сл. 80.



Сл. 7. Винарија - вински преси.

влезни партии преку отворениот трем на западната и затворениот трем на северозападната страна. Објектот е прилепен на обидието од бедемот, чие надворешно лице во овој дел (куртина Е) е премачкано со малтер и декорирано со претстави на риби,²⁵ веројатно и овде како елемент на ехаристичната симболика која на некој начин била поврзана со првобитната намена на самиот објект.²⁶ Подните партии кај две од просториите биле поплочени со неправилни камени плочи, а имале и квалитетна инсталирана доводно-одводна мрежа. Просторот, во некоја подоцнежна фаза, веројатно претрпел дополнителни измени и преградувања, кога и служи за потребите на винаријата. Приспособени се три простории со вкупна површина од 152 m². Просториите се наредени една до друга во низа заради процесот на производство (план 1).

Централната просторија, означена како просторија 1, е со правоаголна форма и димензии 7,15 x 5,75 m. Во просторијата се влегува од тремот преку влез со широчина од 1,50 m. Нејзината внатрешност е решена во две нивоа: на повиското ниво, покрај југоисточниот ѕид се сместени две ѕидани преси - кади, а на пониското ниво се вградени два камени сада - таложници, од кој сега е зачуван само еден (сл. 7а), а од другиот е зачувано само подѕидувањето со кое бил фланкиран.

Преса 1 (сл. 7, лево) - со правоаголна форма и димензии 3,10 x 2,20 x 0,20 m; сместена во источниот агол на просторијата. Преса 2 (сл. 7, десно) - со правоаголна форма и димензии 2,60 x 2,40 x 0,20 m; сместена во јужниот агол на просторијата. Во однос на пресата 1 е скратена во должина за 0,50 m поради влезот во просторијата. Растојанието меѓу двете преси изнесува 1,20 m, а наменето е за комуникација со нив.

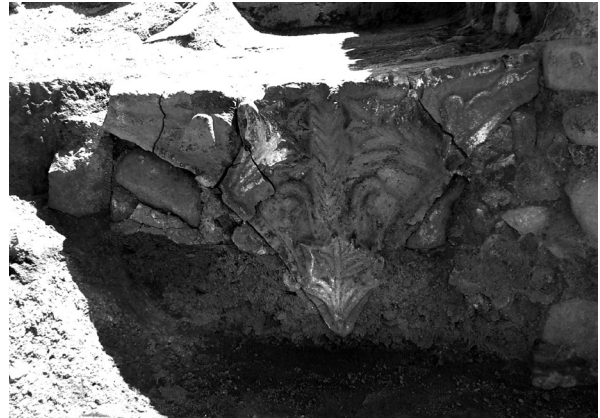
Подната основа на просторијата е од набиена жолтеникава глина, која на овој дел е видно дека навлегува и во основата на одбранбениот ѕид, а можно е и во субструкцијата на ѕидот, заради поголема еластичност, да била од компактна жолтеникава глина.

²⁵ Нацев Т., 2008, 57, сл. 43а.

²⁶ Димитрова Е., 1995, 49-66.



Сл. 7а. Сад таложник.



Сл. 7б. Декоративна пластика со винова лоза.

Темелната основа врз која лежат пресите е од кршен камен поврзан со кал, со многу голема сличност како и субструкцијата при изградбата на фурната. Врз неа следува една нивелација од делкан камен поврзан со варов малтер, а најгоре се сидовите од тула и хидростатен малтер градени во техниката *opus testaceum* во висина од 0,40 m. Подлогата за пресите е од речен камен поврзан со варов малтер со дебелина од 0,20 m, врз кој има слој од хидростатен малтер и врз него се подредени керамички подни тули. При изградбата е водено сметка за полесно истекување на течноста, па пресите се изградени под агол со одредена косина. Во челните сидови и кај двете преси се вдлабнати отвори за излевање на течноста директно во таложникот, без да се прелее преку сидовите. Страничните сидови над пресите до одредена висина исто така биле малтерисани со квалитетен хидростатен малтер.

Пред вдлабнатите отвори од челната страна биле зацврстени камените таложници. Целосно е зачуван само таложникот пред пресата 2, а пред другата е зачувана само конструкцијата со која тој бил фланкиран. Зачуваниот сад - таложник, е изработен од камен, има полутопчеста форма, а неговите димензии се: висина 0,70 m, ширината на венецот изнесува 1 m, а дебелината на сидовите е 0,10 m. Венецот на садот е со рамен завршеток. Запремнината му е околу 100 l. Просторот меѓу таложникот и сидот на просторијата е поврзан со декоративна камена пластика, со богата флорална орнаментика со препознатливи елементи на винова лоза²⁷ (сл. 7б).

Не е извесно дали овде декоративната пластика е употребена како сполија, можеби од истиот објект во неговата претходна намена, со оглед на евхаристичната симболика или, пак, е наменски изработен. Двата таложника се поврзани меѓу себе со сид од камен со кал во ширина од 0,70 m. Пред пресата 1 е зачувано само лежиштето, кое според димензиите одговара на зачуваниот камен таложник, а недостасува и камената декоративна пластика.

На северозападниот сид од просторијата постои влез со ширина од 1 m, кој во некоја подоцнежна фаза бил затворен, а преку него се комуницирало со соседната просторија 3. Таа ја зафаќа најголема квадратура од винаријата со димензии од 16,85 x 5,75 m. Била поделена на два дела со влез, кој носи двојна арка поставена на странични сидани столбци и централен со јонски капител.²⁸ Задржан е нејзиниот првобитен изглед, кога припаѓала на луксузната епископска резиденција, пред да биде приспособена за потребите на винаријата. Комуникацијата се вршела преку влез со ширина од 1,40 m директно со покриениот трем.

Подната партија е од неправилни камени плочи со отворен одводен канал преку целата должина на просторијата, кој се спојува со друг покриен канал, каде што излегува од просторијата. Во својата првобитна намена од првобитната градежна фаза објектот имал уште

²⁷ Димитрова Е., 1995, 137-141. Претставата на виновата лоза е симболичен приказ на евхаристијата.

²⁸ Нацев Т., 2008, 87, сл. 80/6, 80/7.



Сл. 8. Деталј од хореум.

неколку влеза, кои подоцна, во средината на VI век биле затворени. Не е потврдено присуство на движен археолошки материјал во текот на истражувачките активности. Нејзината поврзаност со просторијата 1, квадратурата што ја зафаќа и изведениот доводно-одводен систем, како и квалитетно поплочената подна партија, нè наведуваат на помислата дека ова бил просторот кој бил користен при процесот на ферментација на виното.²⁹

Последната просторија која би можела да биде во контекст со винаријата е просторијата 2, која комуникациски е поврзана со работилницата за стакло. Таа е со димензии 5,75 x 1,85 m. Во заедничкиот ѕид меѓу просториите 1 и 2 постојат отвори кои се поставени веднаш над пресите, што нè упатува на заклучокот дека одовде е истурано грозјето во пресите за натамошна обработка. Сидовите во оваа просторија се малтирисани со хидростатен малтер во висина од 0,70 m, а подната нивелација исто така е со хидростатен малтер. Засега не располагаме со информации за споредба на винаријата како архитектонски комплекс, меѓутоа, врз основа на типолошката поделба направена од Р. Френкел³⁰ врз откриените преси за масло и вино во регионот на Палестина, во поглед на нивните технички и функционални карактеристики, пресите од винаријата во Баргала припаѓаат на првата група преси од типот на едноставни вински преси со под за газење и сад таложник. Со споредба на расположивиот публикуван материјал аналогни примероци во поблиското опкружување наоѓаме кај винските преси во Стоби,³¹ Пелагонија,³² а подалеку на територијата од Италија,³³ потоа со винските преси вдлабнати во карпа на територијата во Анадолија, во областите Западна Фригија,³⁴ Ликија, Киликија и Карија,³⁵ како и на територијата од Палестина.³⁶

²⁹ Нацев Т., (во печат). FAB II.

³⁰ Frankel R., 1999.

³¹ Материјалот сè уште не е публикуван, за информацијата ѝ благодариме на м-р Силвана Блажевска.

³² Кеписки Л.- К., 2006, 425-438.

³³ Rossister J.J. 1981, 345-361.

³⁴ Yunus E. K., 2003, 11-18.

³⁵ Diler A., 1994, 505-520.

³⁶ Frankel R., 199, 51-59.

Хореум

Последен во низот стопанско-економски објекти е складот за жито (план 1, слика 8) во кој биле сместени 16 питоси за чување жито наредени во редови.³⁷ Оваа просторија е со приближно квадратна основа со димензии од 6,5 x 6 m. Комуницира преку два влеза со широчина од 1,5 m, едниот на североисточниот ѕид, со просторија од поплочен под со неправилни камени плочи, а со другиот преку југоисточниот ѕид со отворен трем.

Заклучни согледувања

Реализираните истражувања во периодот 2007-2011 год. ги дополнуваат и делумно ги заокружуваат досегашните сознанија за секторот Епископиум. Со дефинирањето на дел од новооткриените содржини сè поочигледна е и намената на објектите прилепени кај обидието на просторот од аголната или кулата 6, па сè до североисточниот влез. Според карактерот на објектите, целиот споменат простор го вбројуваме во стопанско-економски простор кој бил во функција на епископскиот центар. Од досегашните сознанија засновани врз извлечените заклучоци при истражувањето на целиот овој простор видливи се две хронолошки издвоени градежни фази.

³⁷ Нацев Т., 2008, 86, 80/1, 80/2.

ILINKA ATANASOVA

NI Archaeological Museum of Macedonia - Skopje

TRAJČE NACEV

University of Goce Delčev - Štip

NEW EVIDENCE ABOUT THE ECONOMIC PART OF BARGALA

s u m m a r y

The subject of this paper is the new evidence about the economic part of the Early Byzantine town of Bargała as result of the investigations between 2007 and 2011 in the sector "Epsicopium".

Sector Epsicopium 2007-2011

The activities in this sector were focused in a 15 metres wide area, on the inner side of the northeast defensive wall, north of the northeast entrance, toward tower 6.

Several buildings attached to the defensive wall (using it as their fourth side) were uncovered during the excavations. All of the newly discovered buildings have economic characteristics.

Building 1 (Metal workshop?)

Building 1 is located to the north of the entrance and it is comprised of three separate rooms, connected with a one wall in the middle of the building. The working name of the building is *Metal workshop* and it comes from the increased presence of metal slag during the excavation. A kiln with circular plan was discovered in Room 3 which has irregular shape.

Building 2

It is located in line to the north of Building 1, attached to the fortification wall. There is visible decoration of painted motifs representing fish on the front outer wall, coated with plaster. The purpose of this rectangular building is not defined yet.

Glass workshop

The glass workshop is also along the defensive wall. It has regular shape and occupies area of 12.6 x 6.23 m with several separate rooms. The kiln is located in tower 7.

Winery

The winery is located in a building that had earlier representative purpose. The building is known in the archaeological articles and books as northeast residential wing of three connected rooms. The central room marked as Room 1 has rectangular shape. Its interior has two levels. On the higher level there were two built presses – tubs, while on the lower level there were two stone vessels for collecting, only one of which is preserved.

Chorreum

Last in the string of economic buildings is the grain storage. Sixteen *pithoi*, grouped in lines, were found inside the building.

Conclusion

The conducted excavations in the period between 2007 and 2011, complement and complete the existing knowledge for the sector "Epsicopium". With the defining of the newly discovered contents, the purpose of the buildings attached to the defensive wall between the polygonal tower (tower 6) and the northeast entrance becomes more obvious. According to the character of the buildings, the whole discussed area was economic part of the Bishop centre. The evidence from the excavations in the whole area made visible two chronologically different, constructive phases.

Библиографија

- Алексова Б., 1967,** Баргала-Брегалница во светлината на новите археолошки истражувања, *Гласник на ИНИЗ*, Скопје.
- Белдедовски З., 2005,** *Баргала (водич)*, Штип.
- Венедиков И., 1948,** *Баргала, Раскопки и проучвания*, София.
- Грујиќ Р., 1955,** Археолошке и историјске белешке из Македоније, *Старинар н.с. 3-4*, Београд.
- Кепеска Л. - Кепески К., 2006,** Доцноантичаката населба Трпчева Црква, *Folia archaeologica Balkanica I*, Скопје, 425-438.
- Конески К., 1999,** *Правописен речник на македонскиот литературен јазик*, Скопје.
- Миткоски А., 1988,** Стари винарии од Прилепскиот крај, *Македонско наследство бр. 6*, Скопје.
- Михаилов Ст., 1946,** Козјак и Брегалнишката епископија, *Известия на Българския археологически институт 15*, 1-23.
- Кепески К., 1976,** Северозападната некропола на вилата рустика во Пештерица кај Прилеп, *Maced. acta archaeol. 2*, Прилеп, 205-218.
- Нацев Т., 2008,** *Доцноантичкиот град Баргала*, Штип.
- Нацев Т., Фрков Ј., 2009,** Археолошко, архитектонско истражување и реконструкција на градска ранохристијанска базилика во градот Баргала, *Македонско наследство 34-35*, Скопје, 157-172.
- Нацев Т., 2011,** Водоснабдувањето и одводните канали во градот Баргала, *Годишен зборник на Филолошкиот факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип*, Штип, 273-282.
- Папазоглу Ф., 1957,** *Македонски градови у римско доба*, Скопје.
- Ристов К. 2006,** Градиште-Таор, прелиминарен извештај од истражувањата во 2000-2004 година, *Maced. acta archaeol. 17*, 215-230.
- Diler A., 1993,** Akdeniz Bölgesi Antik Çağ Zeytinyağı ve Şarap İşlikleri, XI. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, (Ankara, 24-28 Mayıs 1993), 505-520, Ankara.
- Frankel, R., 1999,** Wine and Oil Production in Antiquity in Israel and Other Mediterranean Countries, *JSOT/ASOR Monograph Series 10*, Sheffield, 51-59.
- Gorny Ronald L. 1996,** *Viticulture and Ancient Anatolia*, Philadelphia.
- Lapp P. W., 1969,** The 1968 Excavations at Tell Ta'annek, *Bulletin of The American Schools of Oriental Research 195*, 2-49.
- Rossiter J. J., 1981,** Wine and Oil Processing at Roman Farms in Italy, *Phoenix vol. 35, no. 4*, 345-361.
- Sivas T. T., 2003,** Wine Presses of Western Phrygia, *Ancient West and East vol. 2, No 1*, Brill, 11-18.